

ไผ่พื้นบ้านกับการพัฒนารายได้สมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ซับลังกา^{1/}

บทคัดย่อ

การศึกษา ไผ่พื้นบ้านกับการพัฒนารายได้สมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ ได้จัดทำขึ้นที่โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ป่าซับลังกา จังหวัดลพบุรี เพื่อให้ทราบสถานภาพและศักยภาพของป่าไผ่และกระตุ้นให้มีการใช้ประโยชน์ป่าไผ่อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

จากการศึกษาโดยสรุป ป่าไผ่มีพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่ ประกอบด้วยไผ่รวก เป็นส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 ปริมาณลำไผ่รวมทั้งหมด 97,982 กอ หรือ 5,512,580 ลำ เป็นลำอายุน้อยกว่า 3 ปี ร้อยละ 48 ลำอายุเกิน 3 ปี ร้อยละ 52 โดยมีอัตราส่วนระหว่างลำเป็นและลำตายเท่ากับ 57.5 และ 42.5 มีราษฎรจำนวน 4 หมู่บ้านประชากรประมาณ 574 คนครัวเรือน ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการใช้ลำไผ่ประมาณครัวเรือนละ 75 ลำต่อปี และเก็บหน่อไม้ขาย

การเก็บหน่อไม้ในปี พ.ศ.2530, 2532 และ 2534 คิดเป็นมูลค่า 223,120, 361,207 และ 360,485 บาท ตามลำดับ สถานภาพป่าไผ่อยู่ในสภาพค่อนข้างทรุดโทรม เนื่องจากการตัดไม้ไผ่และการเก็บหาหน่อไม้อย่างไม่ถูกหลักวิชาการ ทำให้กอไผ่แน่นและผลผลิตหน่อไม้ลดลง จำนวนลำไผ่แก่และลำไผ่ตายมีสูงมาก ผู้วิจัยเสนอแนะให้มีการควบคุมตัดไม้และเก็บหน่อไม้ที่ถูกหลักวิชาการและมีการจัดองค์กรเพื่อแบ่งผลประโยชน์ให้เสมอภาค เพื่อให้ป่าไผ่มีผลผลิตต่อเนื่องยั่งยืนแก่สมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ซับลังกา

บทนำ

หมู่บ้านป่าไม้ซับลังกาจัดตั้งขึ้นโดย โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ป่าซับลังกาจังหวัดลพบุรี เพื่อรองรับการอพยพราษฎรออกจากลำสนธิ อันเป็นต้นน้ำลำธารที่สำคัญของจังหวัดลพบุรีในเขตพื้นที่โครงการดังกล่าวนี้ มีป่าไผ่ธรรมชาติอยู่ประมาณ 3,000 ไร่ ซึ่งราษฎรใช้ประโยชน์จากการเก็บหน่อไม้และตัดลำไผ่คิดเป็นมูลค่าปี ๆ หนึ่งหลายแสนบาท ป่าไผ่จึงเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญของสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ การศึกษาดังนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและศักยภาพของป่าไผ่เพื่อกระตุ้นการใช้ประโยชน์ในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนและคำนึงถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรด้วย

1/ นายเพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ หัวหน้าฝ่ายป่าไม้เกษตร สำนักงานป่าชุมชน กรมป่าไม้

นางสาวเสาวลักษณ์ ชมภูณัฐ นิสิตปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นายสมพร อิศวิลานนท์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของโครงการ

โครงการหมู่บ้านป่าไม้ชัยลังกาตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติชัยลังกา ตำบลกุดตาเพชร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ 92 ตารางกิโลเมตร หรือ 58,500 ไร่ครอบคลุม 4 หมู่บ้านอันได้แก่หมู่ 1, 2, 7 และ 8 ในบริเวณละติจูด 15.28-15.38.5 เหนือและลองจิจูด 101.18-101.23 ตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดชัยภูมิทางทิศตะวันออก และจังหวัดเพชรบูรณ์ทางทิศตะวันตกการเดินทางเข้าสู่พื้นที่โครงการสามารถทำได้โดยไปตามถนนสายเอเชีย ใช้เวลา 4 ชั่วโมงทางรถยนต์จากกรุงเทพฯ

สภาพภูมิประเทศ พื้นที่โครงการตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาสองลูก บริเวณเทือกเขาทางทิศตะวันออกชื่อว่า เทือกเขารวกและทางทิศตะวันตกชื่อว่าเทือกเขาพังเหย โดยมีห้วยลำสนธิที่มีน้ำไหลตลอดปีผ่านจากทิศเหนือลงไปทิศใต้ ลักษณะพื้นที่มีรูปร่างยาวตลอดแนวลำห้วย นอกจากนี้ยังมีลำห้วยอื่นๆ อีกได้แก่ ห้วยสีดา ห้วยประดู่ ห้วยชัยลังกา ทั้งหมดนี้ได้รวมกันไหลลงสู่แม่น้ำป่าสัก อันเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านแหล่งชุมชนและเกษตรกรรมในจังหวัดลพบุรี และสระบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาจนถึงที่ลาดเชิงเขาความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 140-600 เมตร

ภูมิอากาศ เขตจังหวัดลพบุรีจัดอยู่ในภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู กล่าวคือมีอุณหภูมิสูงสุดตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28.4 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนรายปี 1324 มิลลิเมตร ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่าง 52.4-88.1 เปอร์เซ็นต์

ลักษณะดิน กำเนิดมาจากวัตถุต้นกำเนิดดินในกลุ่มดินราชบุรีและกลุ่มดินโคราช เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำที่มีอายุกลางแก่กลางใหม่ ได้แก่ ดินชุดนครปฐม, ดินชุดนาเกลือ, ดินชุดตอนยางเอนและดินชุดลำสนธิ ลักษณะดินเป็นพวกหินทราย มีกรวดปะปนอยู่บริเวณที่ราบ บริเวณลำห้วยและปรากฏในรูปของหินโผล่บริเวณที่มีหน้าดินดินหรือแห้ง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2531)

พืชพรรณ สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณและป่าไผ่ที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นปะปนกัน พันธุ์ไม้ยืนต้นที่ปรากฏอยู่ได้แก่ มะค่าโมง ประดู่ ตะแบก ตีนนก แดงและพันธุ์ป่าเบญจพรรณอีกหลายชนิด

สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมหมู่บ้านป่าไม้ชัยลังกา

ชุมชนในรูปแบบหมู่บ้านไม้จัดเป็นสังคมเกษตรกรรมและดำเนินชีวิตแบบชนบทไทย ประชาชนประกอบอาชีพเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก พืชที่ปลูกมีหลายชนิด ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วชนิดต่างๆ ข้าวฟ่างและฝ้าย ส่วนอาชีพรองได้แก่รับจ้างซึ่งมีทั้งรับจ้างทำงานภายในหมู่บ้าน สวนป่าและรับจ้างนอกพื้นที่ตามภูมิลาเนาเดิม จังหวัดข้างเคียงหรือกรุงเทพฯ-มหานครและอาชีพอื่น ๆ อันได้แก่ ค้าขาย การเก็บหาหน่อไม้การเลี้ยงสัตว์และรับราชการ เป็นต้น ราษฎรส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำและมีภาวะหนี้สิน มีครุภัณฑ์ยานพาหนะน้อยที่มีเงินออม ดังนั้น การลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตจึงต่ำและส่งผลเป็นวัฏจักรทำให้ผลผลิตต่ำและรายได้ต่ำตามไปอีก ขณะเดียวกันค่าครองชีพที่เริ่มสูงขึ้นโดยเฉพาะการมีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น อาทิเช่น พัดลม วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น ฯลฯ เหล่านี้จะยิ่งทำให้สภาพการดำรงชีวิตแบบพหุมีพอกินของชาวบ้านต้องขัดสนมากยิ่งขึ้น สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน (ตารางที่ 1)

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าสภาพเศรษฐกิจของราษฎรมีฐานะยากจน ทำให้ต้องหันไปพึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่อันได้แก่ป่าไผ่ สำหรับเป็นแหล่งเก็บหาผลิตผลจากป่ามาเป็นอาหารและใช้สอย บางส่วนนำออกจำหน่ายสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว ผลิตผลจากป่าไผ่ที่นำมาจำหน่ายที่สำคัญ คือ หน่อไม้จากตารางที่ 1 เมื่อนำรายได้จากการ

ประกอบอาชีพต่าง ๆ มากำหนดเป็นสัดส่วนดังแสดงในตารางที่ 2 พบว่า รายได้จากการเก็บหน่อไม้เป็นสัดส่วนถึง 14.77% รองมาจากอาชีพปลูกและรับจ้าง ดังนั้น ทรัพยากรป่าไผ่ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนี้จึงมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างมากซึ่งไม่ควรมองข้าม สถานภาพของทรัพยากรป่าไผ่และการพึ่งพาใช้ประโยชน์ของราษฎรที่ทำการศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกหมู่บ้านป่าไผ่ซับลังกา

รายการ	จำนวน
1. รายได้ของครอบครัว (บาท)	
1.1 การเพาะปลูก	1,013,282
1.2 การรับจ้าง	726,894
1.3 การเก็บหน่อไม้	360,485
1.4 อื่น ๆ	340,567
1.5 รวม	2,441,228
2. รายจ่ายของครอบครัว (บาท)	2,238,509
3. รายได้สุทธิของครอบครัว (บาท)	202,719
4. รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครอบครัว (บาท)	2,027.19
5. ภาวะรายได้ติดลบ (ครัวเรือน)	55
6. ภาวะหนี้สิน (ครัวเรือน)	65
7. ภาวะเงินออม (ครัวเรือน)	16

ตารางที่ 2 สัดส่วนรายได้จากการประกอบอาชีพต่าง ๆ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เพาะปลูก	1,013,282	41.51
รับจ้าง	726,894	29.77
เก็บหน่อไม้	360,485	14.77
อื่น ๆ	340,567	13.95
รวม	2,441,228	100.00

สถานการณ์ทางกายภาพของป่าไผ่

จากการศึกษาโดย Pearmsak Makarabhirom (2534) โดยการวางแปลงสุ่มตัวอย่างเพื่อสำรวจกำลังผลิตของไม้ไผ่ในพื้นที่ป่าจำนวน 128 แปลงตัวอย่าง ซึ่งมีขนาด 0.05 เฮกตาร์ต่อแปลงตัวอย่าง พบว่าไม้ที่ปรากฏอยู่ในป่ามีอยู่ 2 ชนิด คือ ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis*) และไผ่ป่า (*Bambusa arundinacea*) โดยมีไผ่รวกเป็นชนิดพันธุ์เด่นถึง 90% ของพื้นที่ที่เหลือ 10% เป็นไผ่ป่า และครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของป่าไผ่คิดเป็น 76.56%

ปริมาณไม้ไผ่ในป่า

จากการศึกษาไผ่รวกในแปลงตัวอย่าง ปรากฏว่ามีปริมาณลำไผ่สรุปได้ดังนี้

1. จำนวนลำไผ่ทั้งหมด 98,812 กอ เฉลี่ยกอละ 56 ลำ รวมทั้งหมด 5,559,300 ลำ ทั้งนี้เป็นไผ่รวก 978,98 กอ หรือ 5,512,580 ลำคิดเป็น 99% ของไม้ไผ่ทั้งหมด (ตารางที่ 3)
2. จำนวนลำไผ่เป็นไผ่รวกมีทั้งหมด 3,167,025 ลำหรือ 57.5% ประกอบด้วย
  - 2.1 ลำไผ่ที่มีอายุ 1-3 ปี จำนวน 1,520,808 ลำหรือร้อยละ 48 ของลำไผ่เป็นหรือร้อยละ 27.6 ของลำไผ่ทั้งหมด
  - 2.2 ลำไผ่ที่มีอายุมากกว่า 3 ปี จำนวน 1,646,207 ลำหรือร้อยละ 52 ของลำไผ่เป็นหรือร้อยละ 29.9 ของลำไผ่ทั้งหมด
3. จำนวนลำไผ่ตาย มีทั้งหมด 2,345,656 ลำหรือร้อยละ 42.5
4. ความหนาแน่นของไม้ไผ่เท่ากับ 1,837 ลำต่อไร่ หรือ 11,485 ลำต่อเฮกตาร์ โดยมีสัดส่วนของลำไผ่เป็นต่อลำไผ่ตายเท่ากับ 57.5 และ 42.5 และมีสัดส่วนของลำไผ่อายุน้อยต่อลำไผ่อายุมากและลำไผ่ตายเท่ากับ 27.6 และ 72.4

ตารางที่ 3 ปริมาณลำไม้ไผ่รวก

รายละเอียด	ไผ่รวก	ไผ่ป่า	รวม
จำนวนกอ	97,982	830	98,812
จำนวนลำ	5,512,580	46,720	5,559,300
จำนวนลำเป็น	3,167,025	40,210	3,207,225
จำนวนลำตาย	2,345,565	6,510	2,352,075
จำนวนลำที่มีอายุ 1-3 ปี	1,520,808	21,342	1,532,150
จำนวนลำที่มีอายุมากกว่า 3 ปี	1,646,207	18,868	1,665,075

การใช้ประโยชน์จากป่าไผ่ของสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ชัยลังกา

การใช้ประโยชน์ป่าไผ่ สมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ชัยลังกา 2 ประการ คือ

1. ใช้ลำไย

การใช้ประโยชน์จากลำไยของสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้จะได้รับการอนุญาตให้ตัดลำไยมาใช้ได้เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น มิให้มีการตัดลำไยเพื่อจำหน่ายทั้งสิ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ราษฎรจะใช้ประโยชน์ลำไยเพื่อการซ่อมแซมบ้านเรือน ล้อมรั้ว ทำโรงเก็บพืชผล เครื่องใช้ในบ้าน และเครื่องมือกลกรรม ซึ่งมีปริมาณการใช้ลำไยเฉลี่ยประมาณ 75 ลำต่อครอบครัวต่อปี

แม้ว่าทางราชการได้ห้ามมิให้มีการตัดลำไยเพื่อการจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามการตัดลำไยมาใช้สอยในครัวเรือนก็ได้ช่วยให้ราษฎรลดต้นทุนในการซื้อหาไม้ไปใช้ ซึ่งหากพิจารณาในทางกลับกัน ถ้าราษฎรไม่มีลำไยจากป่าไม้สำหรับการใช้สอยราษฎรก็ต้องประสบกับความเดือดร้อน เนื่องจากต้องเสียเงินในการซื้อหาวัสดุอื่น ๆ มาทดแทน ดังนั้นจึงถือว่าป่าไม้ได้สร้างมูลค่าที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรจำนวนหนึ่งเมื่อคำนวณจากราคาซื้อขายลำไยในท้องถิ่น ซึ่งตกขบวนลำละ 1.26 บาท พบว่า ราษฎรจะต้องจ่ายเงินทั้งสิ้นเท่ากับ $1.26 \times 75 = 92.50$ บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือเท่ากับ 54,243 บาทต่อปีของสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ทั้ง 4 หมู่บ้าน

2. การเก็บหาหน่อไม้

การเก็บหาหน่อไม้ของราษฎรมีวัตถุประสงค์ 2 อย่างคือ เพื่อใช้สำหรับบริโภคและเพื่อใช้สำหรับจำหน่าย การเก็บหาหน่อไม้เพื่อการบริโภคจะใช้เวลาในตอนเย็นหลังจากเลิกงานประจำแล้ว แต่การเก็บหาหน่อไม้เพื่อการจำหน่ายจะใช้เวลาตลอดวันเริ่มตั้งแต่การเก็บหน่อไม้มาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในตอนเช้า และการเผาและลอกเปลือกในช่วงบ่ายและนำไปขายให้พ่อค้าในตอนเย็น ผู้เก็บหาหน่อไม้มีทั้งหญิงและชายรวมทั้งเด็ก แต่ส่วนมากจะเป็นผู้ชาย

ข้อมูลในด้านการเก็บหาหน่อไม้เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2530 โดยการศึกษาของวินัย ซึ่งมีแต่ข้อมูลเรื่องจำนวนและมูลค่าการขายหน่อไม้เท่านั้น การศึกษาอย่างละเอียดได้เริ่มขึ้นในปี 2531 แต่ปรากฏว่าป่าไม้ประสบความแห้งแล้ง หน่อไม้ที่เกิดขึ้นมีจำนวนน้อยและขนาดเล็ก อีกทั้งโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าซับลังการ่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประกาศห้ามให้มีการเข้าไปหาประโยชน์จากป่าไม้พื้นที่โครงการ เพื่อเปิดโอกาส ให้ป่าไม้ได้มีเวลาในการฟื้นฟูสภาพและได้ประกาศอนุญาตอีกครั้งในปี 2532 ดังนั้นข้อมูลการสำรวจการใช้ประโยชน์ป่าไม้ในปี 2532 จึงสามารถเก็บรวบรวมได้อย่างครบถ้วน และได้มีการสำรวจเพิ่มเติมอีกครั้งในปี 2534 ซึ่งได้ผลการสำรวจดังนี้

2.1 ชุมชนที่ได้รับประโยชน์ มีราษฎรจำนวน 4 หมู่บ้านประมาณ 574 ครอบครัว ได้รับประโยชน์โดยตรงจากป่าไม้ในเขตโครงการ ได้แก่ หมู่บ้านวังเชื่อม บ้านหนองพรม บ้านหินลาว และบ้านหนองปล้อง ตำบลกุดตาเพชร อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

2.2 ฤดูในการเก็บหาหน่อไม้

ในปี 2532 อยู่ในระหว่างวันที่ 9 สิงหาคมถึง 25 กันยายน เป็นเวลา 48 วัน

ปี 2534 อยู่ในระหว่างวันที่ 8 สิงหาคมถึง 20 กันยายน เป็นเวลา 44 วัน

2.3 ลักษณะของการเก็บหาหน่อไม้ จากการสำรวจวิธีการในการเก็บหาหน่อไม้ของราษฎรทั้ง 4 หมู่บ้านในปี 2534 พบว่า 90% ของจำนวนผู้เก็บหาหน่อไม้จะมีวิธีการเก็บหาหน่อไม้แบบเก็บหมดกล่าวคือ จะเลือกเก็บหาหน่อไม้ที่พบทั้งหมดโดยมิได้คำนึงถึงการเหลือหน่อไม้ไว้เจริญเติบโตต่อไป มีเพียง 10% ของผู้เก็บหาหน่อไม้เท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้

หน่อไม้ที่ราษฎรเลือกเก็บจะมีขนาดใหญ่ อวบ คือมีความสูงของหน่อไม้ประมาณ 40 เซนติเมตร จากพื้นดิน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15-20 เซนติเมตร นำมาทำการเผาและลอกเปลือกออกเพื่อส่งขายต่อไป

2.4 ปริมาณการซื้อขาย

ปี 2530 ปริมาณหน่อไม้ไผ่รวกที่มีการซื้อขายทั้งหมดประมาณ 131,247 กก.

ปี 2532 ปริมาณหน่อไม้ไผ่รวกที่มีการซื้อขายทั้งหมดประมาณ 197,253 กก. โดยแยกเป็นบ้านหินลาว 12,932 กก. บ้านวังเชื่อม 60,336 กก. บ้านหนองพรม 38,449 กก. บ้านคลองหิน 34,785 กก. และบ้านหนองปล้อง ประมาณ 50,751 กก.

ปี 2534 ปริมาณหน่อไม้ไผ่รวกที่มีการซื้อขายทั้งหมดประมาณ 145,162 กก. ปริมาณดังกล่าวมาจากบ้าน หินลาว 17,725 กก. บ้านวังเชื่อม 33,120 กก. บ้านหนองพรม 22,892 กก. และบ้านหนองปล้อง 71,425 กก.

2.5 ราคาซื้อขาย ราคาหน่อไม้ที่พ่อค้ารับซื้อจากราษฎร อยู่ระหว่าง 1.50-2.00 บาท ต่อกิโลกรัม ในปี 2530 และ 2532 สำหรับในปี 2534 ราคาหน่อไม้อยู่ในระหว่าง 2-3.50 บาทต่อกิโลกรัม จากการคำนวณมูลค่าการซื้อขาย หน่อไม้ในหมู่บ้านเป็นดังนี้

ปี 2530 คิดเป็นมูลค่า 223,120 บาท

ปี 2532 คิดเป็นมูลค่า 361,207 บาท

ปี 2534 คิดเป็นมูลค่า 360,485 บาท

ส่วนราคาซื้อขายที่พ่อค้าท้องถิ่นขายให้พ่อค้าคนกลาง เพื่อขนไปจำหน่ายยังโรงงานประมาณ 1.75-2.25 บาท ต่อกิโลกรัมในปี 2532 และ 2.25-4.00 บาทต่อกิโลกรัมในปี 2534 โดยพ่อค้ารับซื้อหน่อไม้จะได้อะไรจากการขายต่อกิโลกรัม ประมาณ 0.25-1.00 บาท ขึ้นอยู่กับราคาที่พ่อค้าคนกลางจะได้จากการนำไปขายยังโรงงานหน่อไม้บิอีกที จากการนำไปขายที่โรงงานจะได้ราคาประมาณ 4-6 บาท โรงงานหน่อไม้บิจะทำหน่อไม้บรรจุลงในปีบประมาณ 13 กิโลกรัม แล้ว ปิดผนึก ด้วยตะกั่วและส่งจำหน่ายยังท้องตลาดทั่วไปในราคา 140-150 บาท โดยส่วนหนึ่งประมาณร้อยละ 30 ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ และส่วนที่เหลือส่งไปจำหน่ายตลาดภายในประเทศประมาณร้อยละ 70

ตารางที่ 4 ปริมาณหน่อไม้ไผ่รวกที่มีการซื้อขาย

หมู่บ้าน	ปริมาณหน่อไม้ที่เก็บ (กก.)					
	ปี 2535*	มูลค่า*	ปี 2532	มูลค่า*	ปี 2534	มูลค่า
วังเชื่อม	-	-	60,336	-	33,120	80,677.5
หนองพรม	-	-	38,449	-	22,892	62,665
หินลาว	-	-	12,932	-	17,725	45,275
หนองปล้อง	-	-	50,751	-	64,180	171,877.5
คลองหิน	-	-	34,785	-	-	-
รวม	131,247	223,120	197,253	361,207	145,162	360,485

หมายเหตุ * การสำรวจไม่ได้แยกแต่ละหมู่บ้าน

จากการคำนวณมูลค่าเพิ่มของการเก็บหน่อไม้ การรับซื้อและนำหน่อไม้ไปขายส่งยังโรงงานทำหน่อไม้ปิ้ง คิดจากรถบรรทุกที่รับซื้อหน่อไม้ 1 คัน ขนาดบรรทุก 6,000 กก. ในแต่ละวันในฤดูกาลเก็บหาหน่อไม้ ได้ดังนี้

- ขั้นที่ 1** ผู้เก็บหาหน่อไม้ เฉลี่ยคนละ 47 กก.ต่อวัน จำนวน 128 คน
คิดเป็นเงินต่อคน $2.75 \times 47 = 129.25$ บาท รวม 16,544 บาท
- ขั้นที่ 2** ผู้รวบรวมรับซื้อ ได้กำไรกิโลกรัมละ 0.75 บาท
คิดเป็นเงิน $0.75 \times 6,000 = 4,500$ บาท
- ขั้นที่ 3** พ่อค้าคนกลางนำไปขายที่โรงงาน ได้กำไรกิโลกรัมละ 2.50 บาท
คิดเป็นเงิน $2.50 \times 6,000 = 15,000$ บาท
- ขั้นที่ 4** คนขับรถบรรทุกได้รับค่าจ้าง = 200 บาท
- ขั้นที่ 5** โรงงานนำหน่อไม้ไปบรรจุปิ้ง ๆ ละ 13 กิโลกรัม ได้ 461 ปิ้ง ขายปิ้งละ 145 บาท คิดเป็นเงิน
 $145 \times 461 = 66,845$ บาท
- ขั้นที่ 6** คนงานโรงงานบรรจุหน่อไม้ปิ้ง ได้ค่าจ้างวันละ 60 บาท สำหรับต้มหน่อไม้ 1,000 กก./วัน รวม
 $= 60 \times 6$ บาท และได้ค่าจ้างวันละ 50 บาท สำหรับบรรจุหน่อไม้ใส่ปิ้ง 100 ปิ้ง/วัน รวม 230.5 บาท

จากการศึกษาในปี 2534 พบว่าราษฎรบางครอบครัวเริ่มมีการบรรจุหน่อไม้ลงปิ้งเพื่อเก็บไว้บริโภคนอกฤดูกาลบ้างแล้ว ซึ่งถ้าหากได้ผลดี ก็พอจะคาดการณ์ได้ว่าราษฎรครอบครัวอื่นจะหันมาปฏิบัติตามด้วย เนื่องจากการทำหน่อไม้ปิ้งนั้นลงทุนค่อนข้างต่ำ เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาเรื่องการเก็บหน่อไม้ที่มากเกินไปจนเกิดความเหมาะสมก็จะยิ่งเพิ่มขึ้น เพราะแต่เดิมราษฎรจะไม่เก็บหน่อไม้มาบริโภคเกินจำเป็น เพราะถ้าบริโภคไม่หมดก็จะเหลือเสียหาย แต่เมื่อวิธีการถนอมหน่อไม้ได้ผลเกิดขึ้น ก็น่าเป็นห่วงสถานภาพของหน่อไม้ในป่าใฝ่นี้อย่างยิ่ง トラบไคที่ยังไม่มีการควบคุมการเก็บหาหน่อไม้ได้อย่างรัดกุม

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลการสำรวจทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า

1. รายได้เสริมจากการใช้ประโยชน์ป่าใฝ่ โดยเฉพาะจากหน่อไม้อยู่ในระดับที่สูง ถึงร้อยละ 14.77 ป่าใฝ่ จึงมีความสำคัญต่อราษฎรหมู่บ้านป่าใฝ่ชั้นล่างเป็นอย่างมาก
2. ป่าใฝ่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากการเก็บหาหน่อไม้โดยไม่ได้อำนาจถึงการเหลือหน่อไม้ไว้เจริญเติบโตส่วนใหญ่แล้วให้เหตุผลว่า คิดว่าป่าใฝ่มีความอุดมสมบูรณ์มากจนไม่มีทางที่หน่อไม้จะหมดไปและคิดว่ายิงเก็บหน่อไม้มากเกินไป ก็จะทำให้อายุของหน่อไม้ที่งอกออกมาเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นทัศนคติที่มีผลต่อการเก็บเกี่ยวแบบเก็บให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ การเก็บหน่อไม้ในลักษณะดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับการตัดลำใฝ่อีกด้วย จากการสำรวจกำลังผลิตของใฝ่จะพบว่าใฝ่ที่มีอายุมากและใฝ่ตายซึ่งไม่สามารถผลิตหน่อใหม่ได้อีกแล้วเป็นจำนวนมาก ถ้าใฝ่เหล่านี้เมื่อยังคงอยู่ในกอจะทำให้เกิดความหนาแน่น จนลดเนื้อที่ว่างในการแทงใหม่ขึ้นมาเพื่อเจริญเติบโตเป็นลำต้นใหม่ได้ต่อไป ในระยะยาวการใช้ประโยชน์ป่าใฝ่ในรูปแบบที่เป็นอยู่ก็กลับจะมีแนวโน้มทำให้ผลผลิตที่เกิดจากป่าใฝ่มีปริมาณที่ลดลง

3. การจัดการผลประโยชน์แบบดั้งเดิมในท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ป่าไม้ในด้านไม้ไผ่ยังไม่มีการจัดการและใช้ประโยชน์ตามหลักวิชาการ ทำให้มีลำไผ่แก่และลำตายอยู่เป็นอัตราส่วนที่สูงมาก อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า ให้มีการตัดลำไผ่ออกมาใช้ให้หมด แต่น่าจะเป็นไปได้ว่าให้ชุมชนมีการดูแลการใช้ประโยชน์ลำไผ่กันขึ้นมาเอง โดยทางราชการจะเป็นฝ่ายให้ความรู้ว่าจะควรจะนำลำไผ่มาใช้ประโยชน์หรือผลิตสินค้าได้บ้าง ที่จะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับไม้ไผ่ได้ ทั้งนี้ต้องควบคุมการใช้ประโยชน์ให้อยู่เฉพาะภายในหมู่บ้านเท่านั้นเท่าที่กำลังแรงงานจะเอื้ออำนวย ไม่ควรจะดำเนินการในลักษณะของการผลิตแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่โดยเด็ดขาด เพราะการมีผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายั้ทันตา จะทำให้การผลาญทรัพยากรเป็นไปอย่างรวดเร็วจนเกิดความเสื่อมโทรมในระยะเวลานาน ดังนั้นจึงควรมองในระยะยาวด้วยการเสริมอาชีพให้กับราษฎรในหมู่บ้านโดยทำในรูปของชุมชน เช่น สนับสนุนให้มีการทำจักสาน โดยจัดหาตลาดรับซื้อสินค้าให้กับราษฎรจัดทำหมู่บ้านเครื่องเรือนไม้ไผ่ โดยมีการฝึกอาชีพให้กับราษฎรในระยะแรก และจัดการดำเนินงานให้อยู่ในรูปขององค์กรของชุมชน ได้แก่ จัดตั้งเป็นสหกรณ์หมู่บ้าน เพื่อรับผิดชอบการผลิตสินค้า และขณะเดียวกัน ต้องดูแลแหล่งวัตถุดิบให้อยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์เพื่อให้สำหรับเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เป็นต้น ทั้งนี้ควรจะดำเนินการในลักษณะใดนั้น ควรจะได้มีการศึกษาต่อไป และมีการนำมาทดลองใช้โดยมีเจ้าหน้าที่ของทางราชการให้ความช่วยเหลือในตอนต้น เพื่อให้ราษฎรสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด และควรมีการติดตามประเมินผลเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนปรับปรุงวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ให้ดีขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. 2531. รายงานการสำรวจดิน โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ป่าชัยลังกา.

Makarabhirom, P. 1991. Native Bamboo: Situation Local Management and Agroforestry/Community Forestry Perspective at the Sub-Lanka Forest Village. Paper prepared for Bamboo International Conferences held during 27-30 Nov. 1991, Chiang Mai Thailand.